

18-OUDLER

Uitwisseling over de grens sinds "eeuwige tijden"

In de Ösling en de dalen van de Our en de Ulf is van grenzen nooit veel te merken geweest. Harde grenzen, zoals de taal, vormden hier in vergelijking met andere grensstreken nauwelijks een barrière. Door het gebruik van het Moezelfrankische dialect kon men de Luxemburgse buren gemakkelijk verstaan. Tot deze gelijkschakeling droeg ook het voortdurend aanknopen van nieuwe vriendschaps- of verwantschapsbanden over de grens heen bij. Gezien de natuurlijke en ruimtelijke omstandigheden was men aangewezen op de andere bewoners. Op hoogten, zoals in de Ösling, verliezen grenzen altijd aan betekenis. Niet alleen de wind wordt daarboven niet tegengehouden door de grens. Er liepen ook twee oude handelsstraten in de Ösling. Het leven in het Ourdal was altijd al gebonden aan relaties en uitwisselingen met andere gebieden. Tegenwoordig behoort grensverkeer met slagbomen en tolhuisjes al lang tot het verleden. In het verleden hebben zich echter zeer uiteenlopende specifieke vormen van grensoverschrijding voorgedaan. En dat geldt ook vandaag nog, maar dan in nieuwe vormen.

Als grenspendelaar gaan werken in het zuiden van het buurland

In 2011 pendelden er 3.300 Belgen naar hun werk in Luxemburg. In het Our- en Ulfdal zegt men dat ze naar "het landje" rijden om te gaan werken. Daar verdienen ze hun geld vooral in de bouw-, handels- en transportsector. Het aantal Luxemburgers dat in de tegengestelde richting pendelt en in België komt werken, is maar een tiende hiervan. Het aantal Belgische pendelaars dat naar Duitsland trekt, is in de laatste jaren achteruitgegaan, terwijl ons zuidelijke buurland steeds meer Belgische werkers aantrekt. Een verklaring hiervoor zijn de betere inkomensmogelijkheden door grote verschillen in de economische structuur. Het Belgisch-Luxemburgs pendelen kan intussen al terugblikken op een geschiedenis van meer dan 100 jaar. De toenemende industrialisering aan het begin van de 20e eeuw lokte veel mensen uit de Ösling naar het zuiden van Luxemburg. Vooral de arme landarbeiders en kleine landbouwers hoopten op een beter leven als industriearbeider. Deze landvlucht duurde voort tot in de jaren 1980. De Luxemburgers waarden de werkmentaliteit van hun noordelijke buren. Ze hebben er vaak bewondering voor dat ze al zo vroeg thuis vertrekken om uit het hoge noorden, dat in de hoofden van de Luxemburgers nog altijd heel ver verwijderd is, te komen werken in het zuiden. In 2007 was 43 procent van de Luxemburgse werknemers grensarbeider. Zij achten dit hoge aandeel noodzakelijk om hun welstandsniveau in de toekomst te kunnen handhaven. Er gaan echter ook kritische stemmen op, die daarin een bedreiging voor de Luxemburgse taal en bijgevolg voor de eigen identiteit zien.

Gaan tanken in Luxemburg

Bordjes als "laatste tankstation voor de grens" behoorden lange tijd tot het normale straatbeeld in de buurt van grensovergangen. Maar op Belgisch of Duits grondgebied voor de grens met Luxemburg zal men de bestuurders daar niet op wijzen. Na het oversteken van de grens stuit men aan Luxemburgse zijde immers direct op een grote concentratie benzinepompen. Zo'n drie vierden van de 238 tankstations in Luxemburg bevinden zich nabij de grens. Deze trekken de autobestuurders uit de buurlanden aan als magneten, al sinds de jaren 1970, en dit om heel eenvoudige reden: Luxemburg biedt benzine en diesel aan tegen ongeëvenaard lage prijzen, zo'n 15 tot 25 procent lager dan in de buurlanden. Dat komt door het duidelijk lagere btw- en accijnstarief in het Groothertogdom. Dat is niet alleen goed nieuws voor de mensen die niet ver van de grens met Luxemburg wonen, maar ook voor de Luxemburgse minister van Financiën, want hij rijft zo'n 700 miljoen euro belastinggeld per jaar binnen van de tanktoeristen uit de buurlanden. Minder gelukkig daarmee zijn de omwonenden van de straten naar de tankstations. En ook de minister van Milieu van het Groothertogdom heeft reden om hier minder gelukkig mee te zijn: het tanktoerisme en de brandstofaankopen van doorgaand verkeer kapen 75 procent weg van de broeikasgasuitstoot uit de verkoop van brandstof die Luxemburg mag produceren conform het Kyoto-protocol.

De laatste frieten voor de grens en bij terugkeer direct achter de grens

Niet-Belgen of mensen die niet vertrouwd zijn met de Belgische leef- en genietcultuur, zullen een bord als "Laatste frieten voor de grens", zoals in Oudler, misschien maar raar vinden. De in heet vet gebakken aardappelstaafjes worden te sterk geassocieerd met fastfood en bijgerechten in goedkope restaurants. Maar van dat juk hebben de meeste frietkramen zich al lang bevrijd. Ook voor de frietcultuur is België een koninkrijk. Lange tijd at men frieten alleen met zout en mosterd. In de jaren 1930 kwamen de sauzen erbij, waaronder mayonaise en tartaar. Frieten zijn al lang niet meer alleen te vinden in de frituur om de hoek voor een snelle snack als er geen eten in huis is of tijdens de middagpauze om te helpen de ergernissen op de werkplek te verteren. Ondertussen zijn ze ook verkrijgbaar in stijlvolle zaken, zo bijvoorbeeld het Café de Frites in Raeren, zoals te verwachten aan de grens, langs de Aachener Strasse aan de grensovergang Köpfchen. Daar wordt bij alle gerechten friet geserveerd, zowel bij een Akense bloedworst ("Öcher Puttes") als bij een Aziatische saté. Men zou bijna kunnen zeggen dat de frietkramen aan de grens een nationaal visitekaartje van België voor de bezoekers zijn, net als de borden met de nationaliteitskentekens. Maar de frietkramen zijn ook bedoeld voor de Belgen zelf, die nog een laatste keer friet willen eten voor ze het land uitgaan. Op de terugreis kunnen ze ernaar uitkijken dat ze zodra ze weer over de grens zijn, een frietkraam of een Café de Frites kunnen binnenstappen. De Belgen houden van hun frieten. Ze genieten ervan als gepassioneerde fijnproevers. Dat bevestigt Duitslands topkok Wolfram Siebek: "De Belgen zijn gewoon gepassioneerde eters, die liever met een volle mond dan met een lege buik door het leven gaan. Zo heeft Pieter Breughel ze al geschilderd." Er staan echter nog enkele vragen open: Waaraan danken Belgische frieten hun specifieke kwaliteit? En zijn frieten wel een Belgische uitvinding?

Van aardappelen in visvorm tot onderdeel van de Belgische drievuldigheid

Volgens Franse historici hebben de Fransen tijdens de Revolutie in 1789 onder de bruggen van de Seine "frieten" uitgevonden. Maar al acht jaar eerder liet Josef Gérard als secretaris van de Oostenrijkse keizerin Maria Theresia weten: "De inwoners van Namen, Hoei en Dinant hebben de gewoonte in de Maas te vissen en hun vangst daarna te frituren om hun menu uit te breiden. Als het water dichtgevroren is en hengelen moeilijk mogelijk is, snijden de inwoners aardappelen in visvorm en frituren ze deze." Tegenwoordig is het geheim van goede Belgische frieten dat ze eerst gegaard worden in olie van honderdvijftig graden heet en vervolgens nog eens gebruikt worden in olie van honderdtachtig graden. Tegenwoordig maken frieten deel uit van de Belgische identiteit, van de Belgische nationale trots. De twee Belgische kunstenaars Marc Beauvent en Eric Lagrain zien in "frieten" een "symbool van eenheid, waarin de maatschappelijke problemen van ons land weerspiegeld worden". Ze hebben voor dit nationaal instituut van België in 2005 niet alleen een tentoonstelling gehouden in de wArte-Halle in Welchenhausen, maar ook een manifest geschreven. Samen met bier en pralines behoren frieten tot de vaak genoemde "Belgische drievuldigheid".

Vluchten over de groene grens naar België tijdens het nationaalsocialistisch bewind

Voor veel joden was België de laatste hoop in de tijd van het Derde Rijk. Meer dan de helft van de 56.000 Belgische joden heeft de nazitijd overleefd. De overlevingskansen in het noordelijke buurland bedroegen slechts twaalf procent. De Belgische bevolking heeft de joden altijd weer op een fantasierijke manier geholpen te vluchten en schuilplaatsen aangeboden. Er waren ook "vluchthelpers" die zich goed lieten betalen voor hun diensten. Ook aan de Luxemburgs-Belgische grens klopten vanaf 1942 steeds meer politieke vluchtelingen aan bij boerderijen in de Ösling die schuilplaatsen ter beschikking stelden. Patriottische bewegingen organiseerden vluchtnetwerken naar België, waar de bewaking van het Duitse leger minder streng was. Bij de bezetting van Luxemburg door de Duitse weermacht in 1940 leefden er 3.700 joden in het Groothertogdom. Drie jaar later bleven er nog maar enkele joden over, die in gemengde huwelijken leefden. Tot de stille rebellen in België behoorden de burenhulp, gunstig gezinde politieagenten en individuele strijders. Een van de bekende personen die door de Belgische inwoners gered werden van deportatie, was Paul Spiegel, de vroegere voorzitter van de Centrale Raad voor de Joden in Duitsland. "Wie een mensenleven redt, redt een heel volk", staat in de Talmoed. Veel Belgen hebben zich tijdens de Duitse bezetting aan dit maxime gehouden. De ondertussen overleden Duitse journaliste Marion

Schreiber wist deze houding te appreciëren: "Dit volk, dat eeuwenlang onder wisselende bezetters geleerd heeft, zich klein te maken, onder te duiken, in stilte ongehoorzaam te zijn tegenover vreemde autoriteiten, heeft ... in tijden van onmenselijkheid zijn menselijkheid niet vergeten." Daarmee wil ze zeggen dat de hulpvaardigheid van de bevolking nooit zal vergeten worden door degene die ze geholpen hebben. In de buurlanden is van deze stille heldendom nauwelijks iets bekend. Marion Schreiber meent te weten hoe dat komt: De Belgen oefenen zich in bescheidenheid.

Grensverschuivingen – van de eetzaal naar de tuin

Grenstracés worden bepaald ingevolge politiek optreden op hoog internationaal niveau, waarbij vaak weinig rekening wordt gehouden met dagelijkse omstandigheden. Zo komt het ook dat er steeds weer grenzen midden door bedrijven en huizen lopen. Dat was ook het geval met een eethuis aan de Belgisch-Duitse grens. De grens liep daar midden door het eethuis. De bezitters moesten na de Eerste Wereldoorlog kiezen of ze bij België of bij Duitsland wilden horen. Ze kozen voor België. Bij deze beslissing heeft een pragmatische reden de doorslag gegeven: de halte van de Vennbahn bevond zich iets dichterbij dan de verbinding naar de spooraansluiting op Belgisch territorium. Officieel moesten in het eethuis enkele verschillen tussen de staten in acht genomen worden. In het Duitse gedeelte mocht brandewijn geschonken worden en in het Belgische niet. Door de ruimtelijke inrichting aan te passen kon ervoor gezorgd worden dat deze formaliteit nageleefd werd, maar de vraag of dat ook gebeurd is, wordt met een lachje beantwoord. Het eethuis was ook, niet geheel onverwachts, een smokkelplaats. Douaneambtenaren waren stamgasten in het eethuis. Veel Belgische douaniers waren afkomstig uit de gehuchten in het dal. De Duitse collega's moesten daarentegen vaak van post wisselen om verbroedering tegen te gaan. In het kader van de grenscorrecties na de Tweede Wereldoorlog werd de grens dan verlegd van de eetzaal naar de tuin. Het gebeurde dan wel eens dat een gast vroeg of de groenten van de sla bij het avondeten uit België of uit Duitsland kwamen.